

PALANGOJE įamžintas gydytojo, profesoriaus Lazario GUTMANO (1875–1957) atminimas

Kasmet sausio 27-ąją pasaulis mini Tarpautinę Holokausto aukų atminimo dieną. Ta proga, sausio 26 d. Palangos žydų bendruomenė atidengia atminimo lentą, liudijančią Palangos žydų bendruomenės istoriją. Šį kartą atidengiama atminimo lenta dedikuota palangiškiui, Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros profesoriui ir vedėjui, vienam žymiausių žydų akademinės inteligentijos atstovų Lazariui Gutmanui (1875–1957). Atminimo lenta atidengta ant Gutmanų šeimos namo (adresas: S. Daukanto g. 25, Palanga). Atminimo lentos gamybą ir įrengimą finansavo Geros valios fondas.

Kurorte Palangos žydų bendruomenės istorijos puslapius žyminti memorialinė lenta – jau antroji, bet ne paskutinė. Planuojama atitinkamai įamžinti ir kitus išlikusius Palangos pastatus, kurie sietini su šio kurorto ateitį kūrusių miestiečių gyvenimu, veikla, kultūra ir nenusakomai tragiškais likimais. Pernai atidengta pirmoji paminklinė lenta, žyminti Didžiosios ir Mažosios sinagogų buvimo vietą (adresas: Senojo turgaus g. 1).

Lazaris Gutmanas (1875–1957) – Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros profesorius, nuo 1945 m. – katedros vedėjas, vienas žymiausių žydų akademinės inteligentijos atstovų.

L. Gutmanas gimė 1875 m. rugsėjo 11 d. Palangoje. Rinkdamasis profesiją nutarė eiti žmogaus kūno ir sielos gydytojo keliu. Jo paties gyvenimas pareikalavo didelių išbandymų. Lazariui nacių okupacijos metais pavyko išvengti žūties, tačiau jo širdyje liko didžiulė negyjanti žaizda – Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu jis prarado vyresnįjį brolių ir jo šeimą, dvi seseris bei vyresnįjį sūnų.

L. Gutmano tėvas Geršonas Gutmanas Palangoje turėjo gintaro dirbtuvę, tačiau šeima nebuvo pasiturinti. Joje, be Lazario, augo dar du sūnūs ir

Memorialinė lenta, skirta prof. Lazario Gutmano (1875–1957) atminimo įamžinimui Palangoje

dvi dukterys. Vis dėlto, kad ir sunkiai versdamasi, Gutmanų šeima išaugino ne vieną mediką. Lazario brolis Teodoras tapo neurologu, gyveno ir dirbo Panevėžyje. Kartu su Lazariu jis išvertė iš vokiečių kalbos fizioterapijos vadovėlį. Teodoras žuvo pirmosiomis nacių okupacijos dienomis. Sesuo Dora įgijo dantų gydytojos specialybę. Prieš Antrąjį pasaulinį karą ji gyveno Taline, ten ir žuvo. Kita Lazario sesuo Eugenija kurį laiką gyveno Vokietijoje. Grįžusi į Lietuvą apsigyveno Kaune. Nacių okupacijos metais ji mirė gete, ten ir palaidota.

L. Gutmano gyvenimas susiklostė sėkmingiau. 1891 m. jis buvo bebaigiąs Palangos progimnaziją, tačiau šeima pristigo lėšų toliau leisti jį mokslą. Tada dvejus metus Lazariui teko dirbti Kelmės vaistinėje ir mokytis savarankiškai. 1895 m. jis eksternu įstojo į Liepojos realinės gimnazijos septintąją klasę, o po dviejų metų šią gimnaziją baigė sidabro medaliu. 1897 m. L. Gutmanas išvyko į Maskvą studijuoti mediciną. Ten mokydamasis duonai užsidirbdavo privačiomis pamokomis.

1902 m. baigęs universitetą L. Gutmanas liko Maskvoje. Ten jis dirbo ordinatoriumi dr. G. Teria-

no nervų ir psichikos ligų ligoninėje. Buvo išvykęs tobulintis į Heidelbergą ir Berlyną. 1905 m. kilus Rusijos ir Japonijos karui, buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tačiau fronto linijos nepasiekė, nes buvo demobilizuotas. 1906 m. jis vėl pradėjo dirbti G. Teriano ligoninėje, 1907–1909 m. jai vadovavo. 1909 m. išvyko į Sankt Peterburgą dirbti prof. Vladimiro Bechterevo (1857–1927) Nervų ir psichikos ligų klinikoje. Dirbdamas psichologijos laboratorijoje parašė mokslo daktaro disertaciją. Po metų persikėlė į Saratovą. Čia jį užklupo Pirmasis pasaulinis karas. Karo gydytoju dirbo iki 1916 m. rugsėjo mėnesio. Vėliau buvo perkeltas į pafrontę Ukrainoje, ten dirbo gydytoju iki 1922 metų. Tada susirgo dėmėtąja šiltine. Liga stipriai paveikė jo sveikatą. Kiek sustiprėjęs grįžo į Palangą. Tuo metu jis jau buvo savo kailiu patyręs, ką reiškia revoliucija ir pilietinis karas Rusijoje, žydų pogromai Ukrainoje.

Palangoje L. Gutmanas dirbo gydytoju Žydų sveikatos apsaugos draugijoje (OZE). Po poros metų persikėlė į Kauną, kur iki 1940 m. dirbo gydytoju šio miesto OZE skyriuje. Jis buvo garsus Kauno neuropatologas, todėl jį pakvietė dėstyti Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultete. 1934 m. buvo išrinktas Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros privatdocentu. 1937 m., norėdamas susipažinti su naujausiais nervų ir psichikos ligų gydymo metodais, jis nuvyko stažuotis į Paryžių ir į Vieną.

Antrasis pasaulinis karas nutraukė L. Gutmano praktinę ir mokslinę veiklą. Vos hitlerininkams įžengus į Kauną, vietos valdžia atleido L. Gutmaną iš darbo universitete, o po kelių dienų – ir iš darbo 1-ojoje miesto poliklinikoje. Netrukus jis kartu su žmona Vera Gutmaniene ir sūnumis studentais Georgu ir Eduardu buvo įkalintas gete. Sūnūs ir žmona pabėgo iš geto pirmieji ir gyveno slapytdamiesi.

L. Gutmanas, per 1941 m. spalio 28-ąją vykusią „Didžiąją akciją“ pasprukęs iš geto, iš pradžių slapstėsi pas buvusią pacientę J. Serafinienę. Šios moters namuose jis susipažino su žydų gelbėtoju vienuoliu – „broliuku“ Broniumi Gotautu. Jis parūpino L. Gutmanui tikrą pasą, į kurį buvo likę įklijuoti tik gydytojo nuotrauką. Tada L. Gutmanas ilgesniam laikui apgyvendino nuošalioje kauno Panemunės gatvelėje pas senutę Balčiauskienę. Po kelių mėnesių kažkas L. Gutmaną atpažino. Tada jį prigludė teisininkas J. Vaičiulis. Vėliau dvejus metus gydytojas slapstėsi Veterinarijos akademijos studento, vėliau

Gutmanų šeima apie 1930–1931-uosius metus. Sėdi (iš kairės): Lazaris Gutmanas, jo žmona Vera Gutmanienė (1884–1970). Stovi (iš kairės): sūnus Georgas Gutmanas (1917–1944) ir sūnus Eduardas Gutmanas (1923–1998). Fotografas nežinomas

docento Antano Andraičio bute. L. Gutmano ir jo šeimos gelbėtojams Broniui Gotautui ir Antanui Andraičiui yra suteikti Pasaulio Tautų Teisuolių vardai.

A. Andraičio bute L. Gutmaną kažkas pastebėjęs ir apie tai pranešė naciams. Tai sužinojęs gydytojas turėjo kuo skubiau susirasti kitą gyvenamąją vietą. Šitaip, neturėdamas savo namų ir nežinodamas, kur jo šeima, jis slapstėsi iki hitlerinės kariuomenės pasitraukimo iš Kauno. Baigiantis karui teko pakelti dar vieną smūgį – gydytojas sužinojo, kad žuvo jo vyresnysis sūnus Georgas.

1944 m. rugpjūčio mėnesį L. Gutmanas grįžo dirbti į Kauno universitetą. 1945 m. jis pradėjo vadovauti šio universiteto Nervų ir psichikos ligų katedrai. 1946 m. buvo patvirtintas jo mokslinis laipsnis. Humanistinės daktaro pažiūros nebuvo priimtinos tuometinei Kauno universiteto vadovybei. Dėl vietos antisemitų įtakos ketverius metus buvo delsiama jam suteikti profesoriaus vardą. Profesoriumi L. Gutmanas tapo 1948 metais.

Kilus antisemitinei bangai, po garsiosios „gydytojų žudikų bylos“, buvo mėginta L. Gutmaną neteisėtai atleisti iš Kauno universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros vedėjo pareigų, tačiau suokalbininkams tai padaryti nepavyko – katedrai L. Gutmanas vadovavo iki 1954 m. kovo mėnesio. Tada jį ištiko insultas ir gydytojas tapo neįgalus. Mirė jis 1957-aisiais po pakartotinio insulto.

Mokslininkas paliko daugiau kaip 50 publikacijų lietuvių, rusų, vokiečių ir lenkų kalbomis.

L. Gutmanas buvo idealistinės teorijos psichiatrijoje priešininkas. Lietuvoje jis vienas pirmųjų

(Nukelta į 34 p.)

Lazaris Gutmanas (1875–1957). Fotografas nežinomas

pradėjo populiarinti žymaus rusų fiziologo Ivano Pavlovo (1849–1936) teoriją apie aukštosios nervinės veiklos tipus. Daug dėmesio gydytojas skyrė genetikos mokslui. Jis pripažino paveldimumo įtaką psichikos ligų etiologijai, tačiau kovojo su rasistiniu eugenikos teorijos taikymu žmonių „veislei“ gerinti.

L. Gutmano darbų spektras buvo labai platus: bendroji diagnostika, žmogaus nervų sistemos tipų nustatymo metodika, teisminė psichiatrija. Daugiametę neurologo ir psichiatro patirtį L. Gutmanas apibendrino studentams ir gydytojams skirtame vadove „Nervų ligos“. Knyga buvo sumanyta 1940 metais. Ją rengti mokslininkui nesutrukdė net hitlerininkų okupacija. Mokslininkas ją rašė ir kalėdamas Kauno gete, ir slapstydamasis. Pasibaigus karui knyga buvo užbaigta parengti spaudai ir perduota leidyklai. Išleista 1947 metais. Tai buvo svarbus įvykis Lietuvos medicinos moksle – pirmą kartą Lietuvos medicinos istorijoje studentai gavo specialiosios neurologijos vadovėlį gimtąja kalba. Knyga naudojosi ne tik studentai, gydytojai, bet ir plačioji visuomenė.

1948 m. LSSR Sveikatos apsaugos ministerija Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto nurodymu įsakė Kauno universiteto Medicinos fakultete aptarti leidinį viešai. Renginio metu knygos autorius buvo labai įžeistas, nes oponentai nebuvo neurologai ir jų kritika nebuvo dalykinė. Ypač skaudu mokslininkui buvo klausytis kandžių kolegų pastabų. Vis dėlto pilnutėlė Medicinos fakulteto didžioji auditorija palaikė knygos autorių. Kalbėdamas renginio pabaigoje L. Gutmanas pasakė: „Aš norėjau gimtajai Lietuvai padaryti kuo daugiau gero“.

Visą savo gyvenimą jis paskyrė medicinos mokslui bei praktikai ir turėjo tam darbui būtiną charak-

terio bruožų: buvo atkaklus, kantrus, mokėjo praktinius stebėjimus derinti su mokslo teorija, gebėjo savarankiškai vertinti medicinos mokslo pirmtakų ir oponentų teiginius, daryti savas išvadas.

Tarp L. Gutmano dokumentų yra aptiktas jo ranka parašytas tekstas, atskleidžiantis L. Gutmano požiūrį į mediko pašaukimą (tikėtina, kad jis parašytas baigiantis Pirmajam pasauliniam karui): „Užslinko audros debesys ir susiformavęs žmogaus moralinio purvo kamuolys užkrėtė ir užnuodijo mūsų atmosferą, paliko kraujo ir ašarų jūrą. Bet štai debesys nuslinko ir jau šviečiasi mėlynas dangus, žadantis šviesesnę ateitį. Tačiau šviesi ateitis pati neateina. Mes patys privalome ją sukurti. Už teisę kurti mes brangiai sumokėjome. Turime pasinaudoti palankia situacija. Siekdami pakloti pamatus ateičiai, privalome patys atgimti, stengtis nuslopinti instinktus, kurie skatina tenkinti egoizmą, ir daugiau galvoti apie artimo vargus ir poreikius. Tai ypač svarbu medikams. Mes pasirinkome sunkią pareigą – tarnauti kenčiančiai žmonijai. Mes žinojome: tarnaudami sergančiam žmogui, privalome aukotis. Kilus epidemijai, pirmiausia žūsta šimtai gydytojų, medicinos seserų ir sanitarių. Būtent mes dienas ir naktis leidžiame prie kenčiančiojo lovos, stengdamiesi nuslopinti jo skausmą ir išgelbėti gyvybę. Gal todėl mūsų emblema tokia – deganti žvakė... Deja, mūsų atmosferą užteršė moralinis maras, ji dar nepakankamai nukenksmintą. Kiek dar egoizmo tvyro ore ir kiek dar aplink mus savanaudiškumo bakterijų nešiotojų... Toji aplinkybė trukdo mums atlikti savo pareigas. Pripažįstu, kad mes dirbome nepaprastai sunkiomis sąlygomis: šaltose patalpose, kęsdami badą. Ir vis dėlto mes privalome visuomet vykdyti savo priesakus. Negalime užmiršti tų, kurie guli šlapiuose, purviniuose apkasuose, dienas ir naktis leidžia lauke, kiekvieną minutę pasirėngę paaukoti gyvybę, kad priartėtų valanda, kai bus galima kurti laimingą ir teisingą gyvenimą čia, savo tėvynėje. Laukdami tos ateities, kuri, atrodo, čia pat, sąžiningai atlikime mūsų pareigą.“

L. Gutmanas gyveno ir dirbo tam, kad bent mažytis dvasinės ir fizinės kančios krislas būtų pašalintas nuo kelio, kuriuo eina žmonės. Tai daryti profesorius padėjo jo praktinė veikla, mokslo darbai bei humanistinės pažiūros.

*Parengė Palangos žydų bendruomenė
Nuotraukos iš Palangos žydų bendruomenės
archyvo*